

УДК 655.5

Л.О. Івасенко

**УКРАЇНСЬКА ПЕДАГОГІКА У ДЗЕРКАЛІ
НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

(до ситуації на книжково-інформаційному ринку)

Педагогіка – винятково важлива галузь наукового знання. Вона синтезує в собі дані всіх суспільних і природничих наук про людину з метою формування особистості в процесі виховання, самовиховання й освіти. Власне остання зараз переживає кардинальну реформу, успіх якої залежить не лише від її фінансування, а й від достатнього розвитку науки про освіту, людину. Тому не дивує той факт, що, попри загальновідомий скрутний стан науково-методичного та матеріального забезпечення освітнього процесу у навчальних закладах, з педагогічних наук захищається чи не найбільша кількість дисертаційних робіт.

Так, у період з 1996 до початку 2000 р. було надруковано 650 авторефератів дисертацій з педагогічних наук, з яких 84 – на здобуття наукового ступеня доктора^{**}. Така велика кількість ав-

* Згідно зі стандартом «Видання. Основні види. Терміни та визначення», автореферати дисертацій належать до видань [1, с. 14].

** Визначено за «Літописами книг» та шляхом перегляду авторефератів, наявних у бібліотеках Львова.

торефератів, а отже, захищених дисертацій свідчить про неабияку популярність педагогіки у сфері розроблення нових концепцій або дослідження історичного досвіду. Простежимо, як розподілилися виконані дисертаційні дослідження за роками їх написання: у 1996 р. було захищено 132 дисертації, у 1997 – 192, у 1998 – 169, у 1999 – 126, на початку 2000 р. – 31 дисертація. Як бачимо, 1997–1998 рр. виявилися найбільш плідними щодо написання дисертаційних досліджень, що пояснюється реформою освіти, внаслідок якої зріс інтерес науковців до проблем педагогіки.

За тематикою автореферати дисертацій з педагогічних наук поділяються на такі напрямки:

теорія та історія педагогіки: 307 авторефератів, з них 26 – на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук;

теорія і методика навчання (з галузей): 168 авторефератів, з них 21 – на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук;

професійна педагогіка: 125 авторефератів, з них 31 – на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук;

соціальна педагогіка: 28 авторефератів, з них 3 – на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук;

спеціальна педагогіка: 20 авторефератів, з них 3 – на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук;

теорія, методика і організація культурно-просвітньої діяльності: 2 автореферати.

Цікаво, що звичай присуджувати вченим ступінь доктора виник у XII ст. на юридичному факультеті найстарішого європейського університету у Болоньї, – це були доктори права. Потім доволі швидко католицька церква ввела ступінь доктора богослів'я, що присуджував або римський папа особисто, або ним на те уповноважений канцлер університету. З реформації у країнах, що відійшли від католицизму, докторський ступінь присуджував локальний правитель, якому здобувач складав клятву вірності та урочисто обіцяв триматися Аугсбурзького символу віри (1530 р.). Докторська кваліфікація визначалася необхідністю здобувача пройти всі попередні нижчі академічні ступені, скласти іспити, витримати публічний диспут, дати пробну лекцію — і все це на латині. Латиною ж писалася й дисертація [2, с. 49].

У наш час, звичайно, до здобувачів наукового ступеня кандидата або доктора наук таких складних вимог не ставиться,

хоча високий науковий рівень дисертаційних робіт є віддзеркаленням загального високого класу досліджень у відповідній галузі науки. Там, де цього досягнуто, сама дисертація стає, певною мірою, похідною.

З наведеного вище переліку видно, що найширше представлені автореферати дисертацій за напрямком “Теорія та історія педагогіки”. Власне, історії педагогіки присвячено близько 50 дисертаційних досліджень, – значно охочіше науковці беруться до розроблення теоретичних та методичних проблем. Хоча серед цих досліджень трапляються такі, що, на нашу думку, навряд чи можна вважати досягненнями української науки. Наприклад, докторська дисертація Р.А.Абдираїмової “Виховання дітей молодшого шкільного віку в сім’ї засобами киргизької етнопедагогіки”, а також дві її монографії “Истоки духовной культуры кыргызского народа” і “Кыргызская этнопедагогика и воспитание детей”, хоча і містять цікавий та важливий матеріал, не зможуть збагатити українську педагогіку: адже Киргизія — дуже далека східна країна, з іншою культурою, релігією, традиціями, навіть характером сімейного устрою, а тому киргизька і українська моделі виховання майже не зіставні. У чисто практичному сенсі немає сумнівів і щодо розповсюдження монографій Р.А.Абдираїмової — вони ляжуть незатребуваним тягарем на полицях українських книгарень та бібліотек.

Дуже часто дослідники у своїх роботах звертаються до опрацювання досвіду педагогічних наук за кордоном. Найбільшою популярністю, мабуть, через близьке територіальне розташування, користується Польща – 8 досліджень, а також Франція — 3 дослідження, США – 3 дослідження, Великобританія – 2 дослідження, Норвегія – 2 дослідження і по одному дослідженню на матеріалах Канади, Німеччини, Чехословаччини, Туреччини. Така широка географія наукових інтересів українських науковців, звичайно ж, дуже показова, хоч і не завжди досвід інших країн може бути прямо пристосований до нашого життя. Наприклад, навряд чи дисертація В.Д.Скаковського “Обучение правописанию с использованием графических моделей на уроках русского языка в пятых классах школ Беларуси” або Аль-Мувейля Фаделя “Художественно-творческое воспитание младших школьников средствами любительского детского театра в Кувейте” принесуть щось нове і дієве в українську педагогіку.

Велику частку складають дисертації, побудовані на дослідженні діяльності того чи іншого вченого-педагога. Серед відомих трапляються імена В.Сухомлинського (8 дисертацій), І.Огієнка (3 дисертацій), С.Русової (2 дисертацій), С.Миропольського (2 дисертації), Дж.Дьюї (2 дисертації) і по одному дисертаційному дослідженню педагогічної спадщини А.Макаренка, М.Грушевського, В.Верховинця, М.Монтессорі, Я.Корчака, А.Волощина, І.Бажанського, С.Чавдарова, Марійки Підгірянки, Б.Заклинського, С.Рудницького, М.Завадського. Гадаємо, звернення до здобутків минулого принесе користь сучасній педагогічній науці, проте надмірне захоплення одними й тими ж самими персоналіями свідчить про недостатню взаємну поінформованість дисертантів, а також неминуче веде до повторень.

На закінчення огляду авторефератів дисертацій з педагогічних наук, що вийшли протягом 1996 – на початку 2000 рр., хочемо додати декілька назв, які дивують не лише формулюваннями, але й викликають підозру у надуманості досліджуваної проблеми. Наприклад: Т.В.Мельник “Підготовка майбутніх вчителів біології до патріотичного виховання учнів у школі” (чи може безпосередньо сумішатися викладання біології з патріотичним вихованням, та й, зрештою, чому, власне, вчителям біології це особливо потрібно?), С.В.Мельников “Організаційні форми і методи залучення сільських школярів до підприємницької діяльності” (чому саме сільських школярів, а міським це не потрібно?). З останнім авторефератом перегукується ще один: О.В.Тополь “Формування готовності старшокласників до вибору професій сфери підприємницької діяльності” (складається враження, що нашій країні потрібні лише підприємці). На нашу думку, гуманітарні науки виконують соціальне замовлення суспільства, тому повинні захищатися не взагалі дисертації з педагогічних наук, а ті, що “прашують” і потрібні Україні.

Згідно з останніми інструкціями ВАК України, здобувач докторського ступеня в гуманітарних галузях повинен опублікувати щонайменше одну індивідуальну монографію. Головне, чим дисертація відрізняється від монографії, – це відсутність засобів зацікавлення читача, увага ж науковця зосереджена на вузькому колі питань та мінімальному контексті. Виклад матеріалу в монографії повинен бути максимально пристосованим до потреб хоч і зацікавленого читача, але все ж не зобов’язаного читати цей науковий текст [3, с. 36]. Тому в моно-

графії увага має зосереджуватися на широкому колі питань та значному контексті. Стиль викладу повинен мати форму оповіді, бути особовим, прямим та простим. З тексту дисертації повинні вилучатися професіоналізми та жаргонізми, різкі переходи, очевидні і приховані повтори. Несуттєві переліки мають перероблятися з метою включення їх до тексту, кількість проміжних узагальнень зменшуватися та застосовуватися лише у вкрай потрібних випадках. У вступі слід обов'язково вмішувати елементи зацікавлення читача [див.: 4].

На жаль, лише деякі автори турбуються про адаптування тексту, пристосування його до потреб читача. Серед таких адаптованих монографій можна назвати видання І.М.Богданової “Модульний підхід до професійно-педагогічної підготовки вчителя” та В.П.Кравця “Діяльність шкільного психолога з дошлюбної підготовки школярів” і “Психолого-педагогічні основи підготовки школярів до сімейного життя”, де автори намагаються зацікавити читача у вступі, дохідливо пояснюють, з якою метою, власне, написана ця монографія, які основні проблеми досліджуються у виданні, подають короткий проспект змісту роботи. Але здебільшого науковці просто вмішують у зидання вступ чи висновки, майже повністю взяті з дисертації. Прикладом таких монографій є видання Г.Є.Гребенюка “Теоретические и методические основы непрерывного профессионального образования строительно-архитектурного профиля”, М.В.Гриньової “Саморегуляція навчальної діяльності школяра (теоретико-методичний аспект)”, А.І.Павленка “Методика навчання учнів середньої школи розв'язуванню і складанню фізичних задач: (теоретичні основи)”, де вступ повністю чи з деякими несуттєвими змінами дублює вступ дисертації, тобто визначаються актуальність, проблема, предмет та об'єкт дослідження, вмішуються величезні переліки прізвищ, а висновки нерідко побудовані у формі пронумерованих пунктів, викладених безособовим пасивним стилем (стиль дисертації).

Безперечно, автори дисертацій видають не лише наукову, а й навчальну літературу: підручники, навчальні та навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, тексти лекцій тощо. Але оскільки сьогодні у навчальному процесі використовується часто не навчальна, а наукова книга, то власне на проблемах її видання робиться особливий акцент.

Отже, велика кількість дисертаційних робіт з педагогіки свідчить про активну інтелектуальну діяльність педагогів-науковців. Припускаємо, що у зв'язку з реформою освіти таких досліджень (а відтак і авторефератів дисертацій) стане ще більше, хоча бажано, щоби зростала насамперед кількість наукових публікацій у фахових журналах і газетах. Саме з таких дискусійних матеріалів народжуватиметься істина, відбуватиметься апробація результатів наукових досліджень. Це допоможе науковцям розробляти нові концепції педагогічної теорії та висвітлювати їх на сторінках видань, що принесуть безперечну користь українській науці. Наукова література в усьому її жанрово-типологічному спектрі повинна стати чітким, неспотвореним віддзеркаленням досліджень у галузі педагогіки.

1. Видання. Основні види. Терміни та визначення: ДСТУ 3017-95. К., 1995. 48 с.
2. Сгоров І. Наука вищої школи у період трансформації суспільства: можливості використання зарубіжного досвіду // Освіта і управління. 1998. № 3. Т.2. С.49–56.
3. Зелінська Н.В. Ринкові перспективи сучасної наукової книги: зміна критеріїв видавничої оцінки // Квалілогія книги: Зб. наук. праць. Львів, 1998. С.35–37.
4. Luey B. Handbook for Academic Authors. 3d. ed. Cambridge, 1995.

Стаття надійшла до редколегії 28.01.99